

Aras nehri ve havzasının dinler tarihi açısından da önemi vardır. Bu nehrin aşağı kesimleri İslâmiyet'in doğuşundan çok önceleri yahudi bölgesi olarak bilinmektedir. Bu sebeple eski yahudilere ait birçok menkıbeye mekân olarak Aras çevresi toprakları gösterilir. Bu yüzden Âd ve Semûd kavimlerine ait harâbeler bu topraklarda aranmıştır. Eski dinlerin gelişme alanı içinde bulunmasından dolayı da Aras nehri eski kaynaklarda âdeta efsaneleştirilmiş ve sularının birçok hastalığa deva olduğuna inanılmıştır. Bu eski rivayetlerden birine göre de Aras cennetten çıkan dört nehirden biri sayılmaktaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 396, 397; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 223; Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat* (nşr. İsmet Mirroğlu), İstanbul 1983, s. 697; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 198; M. Fahrettin Kirzioğlu, *Kars Tarihi*, İstanbul 1953, I, 9; a.mlf., *Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976, s. 108, 165-166, 317-321, 368-370; E. Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1970, s. 183, 213; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 66; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 15; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, Ankara 1988, s. 41; İsmail Aka, "Timurlular Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1989, IX, 290; Hakkı Dursun Yıldız, "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hanedanı: Sac Oğulları, III", *TD*, sy. 32 (1979), s. 29-70; Besim Darkot – A. Zeki Velidi Togan, "Aras", *İA*, I, 554-557; W. B. Fisher – C. E. Bosworth, "Araxes", *Elr.*, II, 268-271.

METİN TUNCEL

ARASÂT

(العصاة)

Kıyamet gününde insanların toplanacağı yerin bir adı.

Arsâ (العصاة) kelimesinin çoğulu olan *arasât*, "üzerinde bina bulunmayan boş arazi parçaları" anlamına gelir. Kur'an'da zikredilmeyen bu kelime hadislerde sözlük mânasıyla kullanılır (bk. Buhârî, "Meğâzi", 8). *Arasât*, ilk devir kelâm kaynaklarında (bk. Kādî Abdülcebbar, s. 425) ve daha sonraki bazı eserlerde, kıyametin kopmasından sonra diriltilecek olan insanların dünyada yaptıkları bütün fiillerden sorguya çekilmek üzere sevkedilecekleri yerin adı olarak kullanılmış (bk. İbn Kesîr, *en-Nihâye*, I, 261; a.mlf., *Tefsîr*, III, 470) ve dinî kültürümüzde bir terim haline gelmiştir. "Arasâtü'l-kıyâme", "arsa-i mahşer" ve "yevm-i arasât"

şekillerinde hem toplanma yeri hem de toplanma gününün adı olarak kullanılan *arasât*, Türk din kültüründe özellikle mevlid okunurken veya dua yapılırken, "şefi'ül-*arasât*" (*arasât* gününün şefa-atçısı) veya "şefi'ül-usât fî yevm-i-*arasât*" (*arasât* gününde günahkârların şefa-atçısı) söyleyişlerinde Hz. Peygamber'e verilen unvanlar arasında zikredilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Lugatı, III, 492-493; Buhârî, "Meğâzi", 8; Kādî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-ğamse*, s. 425; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, IV, 303; İbn Kesîr, *en-Nihâye*, I, 261; a.mlf., *Tefsîr*, III, 470; Kādîzâde Ahmed b. Mehmed Emin, *Ferâidü'l-fevâid*, İstanbul, ts. (Cemâl Efendi Matbaası), s. 165.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

ARASTA

(آرسته)

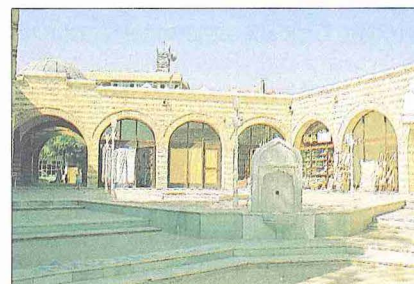
Üstü genellikle tonoz veya çatıyla örtülü bir sokağın iki yanında karşılıklı sıralanan ve aynı cins malları satan dükkânların meydana getirdiği çarşı.

Türkçe'ye Farsça'dan geçtiği sanılan *arasta* kelimesi önceleri "ordugâhta kurulan pazar" anlamında kullanılmıştır. *Ârâsten* (آراستن) "tanzim etmek, sıraya koymak; çekidüzen vermek, süslemek" masdarından gelen *arastanın* mânası "sıraya konulmuş, düzenlenmiş" olup Farsça'da "çarşı" anlamında kullanılmamaktadır. Türkçe'de bu anlamı kazanması, dükkânların düzenli biçimde karşılıklı birer sıra halinde dizilmiş olmalarından veya ordugâh pazarlarının askerî disiplin içinde "tanzim edilmiş satış" yapımlarından yahut her iki sebepten yani bu dükkânların gezgin satıcılara nisbetle her hususta düzene konulmuş olmalarından ileri gelebilir. *Arastalar*, sonrala-

rı aralarına değişik esnafın da karışmasına rağmen, genellikle aynı malın ticaretini yapan dükkânlardan oluştuğu için "terlikçiler *arastası*", "kürkçüler *arastası*", "baharatçılar *arastası*" gibi isimlerle de anılmışlardır. Bu çarşılar, başta camiler olmak üzere vakıf eserlere gelir sağlamak amacıyla onların yakınında veya bazı hallerde ayrı olarak uzağında yapılmışlardır. Özellikle camilere yakın yapılmalarının başlıca sebebi, o camiye cemaat temin etmek ve çevresine canlılık kazandırmaktır.

Bugün mevcut bulunan *arastaların* tamamı kâgir olup sokak kısımları genellikle tonoz veya ahşap çatı ile örtülüdür. Lüleburgaz'daki gibi sokağının üstü açık olanlar da bulunmakta, ayrıca önü teneli ve tamamen ahşaptan yapılmış olanların da varlıkları kaynaklardan öğrenilmektedir. Kapalı tip *arastalarda* dükkânların açıldığı sokağın iki ucunda ve bazan ortalarında birer kapı, tonozlarında veya duvarlarında da genellikle birer küçük pencere bulunmaktadır. Edirne Selimiye ve Payas *arastalarında* görüldüğü üzere bazı *arastalarda*, çarşı esnafının dürüst iş yapacaklarına dair sabahları yemin ettikleri bir de dua kubbesi vardır. Kapalı *arastalar*, bu mimarileriyle bedestenlere benzerlerse de bunların mahzen veya kiler hücreleri bulunmaz. Diğer taraftan, bedestenlerin değerli kumaş veya mücevherat gibi emtianın alınıp satıldığı, hatta banka hizmetlerinin verildiği yerler olmalarına karşılık *arastalar*, onlara nazaran daha az önemli malların ticaretinin yapıldığı yerlerdir. Ankara Mahmud Paşa Bedesteni'nde (Anadolu Uygurlukları Müzesi) olduğu gibi bir kısım bedestenlerin bir veya birkaç *arastası* bulunmaktadır. Bedestenlere göre daha küçük boyutlarda yapılan ve onlardan farklı olarak genel-

Rüstem Paşa Arastası - Tekirdağ

Edirne Selimiye Arastası'nın üstten görünüşü

